

FIG. 1. C. F. Hansen: Københavns Råd- og Domhus. 1815. Fotografi, tidlige 1900-tal.

FIG. 2. M. G. Bindsbøll: Thorvaldsens Museum. 1848. Fotografi ca. 1880.

Det udgrænsende fællesskab

Thorvaldsens Museum som omdrejningspunkt for en vidtløftig panorering langs andre københavnske monumenter

AF ALLAN DE WAAL

Der var engang offentlighedsbegrebet var nyt og repræsenterede et opgør med kongemagten. I den forstand hænger offentligt byggeri som prestige sammen med Grundloven. For det var fra det tidspunkt, for 150 år siden, at Kongen og adelen nu ikke længere skulle være ene om at etablere forbillede for det jævne byggeri.

Der blev i årene efter Thorvaldsens Museum bygget andre museer, hospitaler, kommuneskoler, rådhus, stationsbygninger og almenyttige boligområder. Markante huse og store anlæg, som i vekslende fremtræden, men helt frem til Anden Verdenskrig, tydeligvis signalerede borgernes betydning i statsbilledet.

Men den lyst til at vise sig eller – som på Sonnes Frise – at lade sig fremhæve som fri og stolt offentlighed er ikke længere så iøjnefaldende. Hvad kan det hænge sammen med?

Er det udtryk for undselighed, nærighed eller ligegyldighed, når vi nutildags kun sjældent giver plads for egentlig monumentalitet, bygningsmæssig værdighed og rumlig bemærkelse? Eller for den sags skyld festlighed i glæden over at leve i et velordnet, demokratisk ja ligefrem kultiveret samfund – trods sociale uligheder, funktionel analfabetisme og tankeløse diskriminationer?

Er offentlighedsbegrebet blevet så udvandet og ansvarssvævende, at der ikke længere er noget klart billede at give bygningsmæssig fremtræden?

Der er mange måder at gå til den på. Lige til sagen, viljefast; eller rundt som katten om den varme grød. Og der er mange måder at gå ind ad en offentlig dør på; mange måder dagslys kan falde ind ad vinduerne. Eller bygninger falde ind i billedet. Gadebilledet for eksempel, og samfundsbilledet – eller falde igennem, som det hedder, når man ikke kan leve op til forventningerne og den forbillede effekt.

Det gælder også opførelsen af offentligt byggeri, både nutildags og dengang monumenter blev

betragtet som monumenter – da det offentlige gerne ville vise sig.

Amalienborg Slotsplads er til sin ene side overskåret i det tilløbende gadebillede af en høj lodret rist – Harsdorffs Kolonnade (1794). Det er også herfra Livgardens vagtskifter udgår. I spil med de højthævede kongelige balkoner markerer risten det spændingsfelt, som celebrerende eller demonstrerende befinder sig i – på majestætens fødselsdag og når der er statskup eller revolution i luften; med politislagsmål på den åbne plads under Påsekrisen 1920 eller op til Grundloven i forrige århundrede. Så nok er pladsen offentlig, men under absolut kontrol, og Kolonnaden bærer af en højt hævet løngang.

Harsdorff har produceret andre gitre. Foran Erichsens Palæ (1797) ved Kgs. Nytorv, vinkelret på Magasin, en fremhævet søjleloggia hævet højt over terræn, så offentligheden ikke kan slippe igennem, men beboerne indefra iagttage verden udenfor i næsten kongeligt overblik.

C.F. Hansens Kolonnade foran det gamle Råd- og Domhus (1815), lader sig offentligt gennemtrænge, men ad trapper – brede trin indskåret i husets blok. Søjlegitteret her har en mere (i ordets egentlige forstand) opdragende virkning end Harsdorffs underspillede passage i Frederiksstaden.

I M. G. Bindesbølls virkeliggjorte Thorvaldsens Museum (1848) er søjlefronten vokset ind i facaden, ligesom på mangfoldige ældre huse i byen – Harsdorffs hjørnepalæ ved Kgs. Nytorv f.eks., mellem Teatret og Charlottenborg. Men på fronten af Thorvaldsens Museum er den indkapslede kolonnade gjort monumental i sin porticovirkning.

Den vigende grænse mellem offentligt og privilegeret finder her sit adækvate billede. Med Forhallen som vandrehal »til Fornøjelse for Publikum« (M. G. Bindesbøll i brev til Jonas Collin ledsagende det såkaldte »Romerske Projekt« af d. 24. juni,

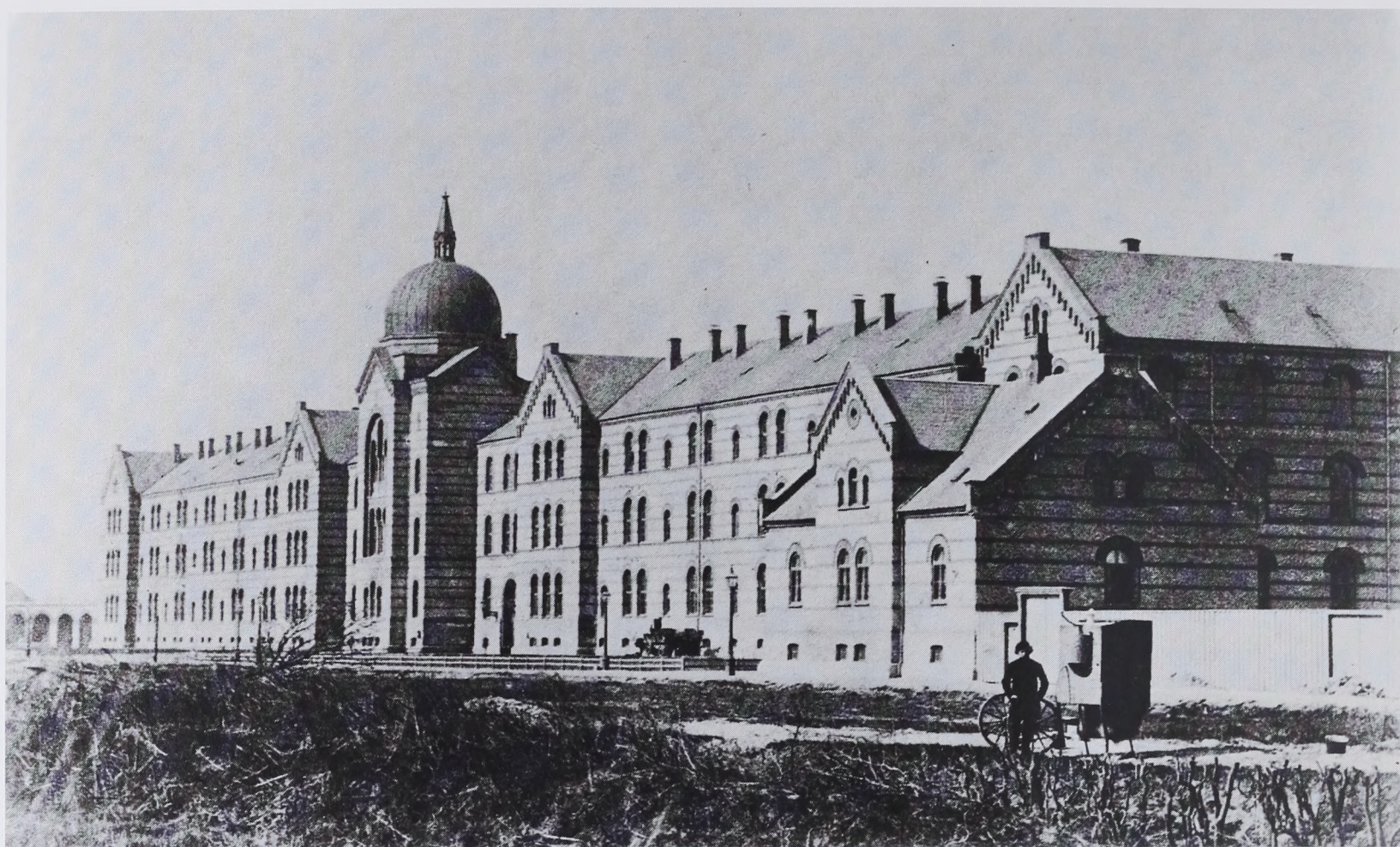

FIG. 3. Chr. Hansen:
Kommunehospitalet. 1863.
Fotografi 1865.

1837). Åbenbart tænkt som trapperummet bag de frie facadesøjler foran Schinkels Altes Museum i Berlin.

Endelig kommer Kommunehospitalets to knappe indgangsporte ind i billedet (Chr. Hansen, 1863). Som nederste led i treenigheden af portbuer, operationsstue med vinduesbuer, og kirke med kuppel. Dette lodrette nedslag af gudfrygtighed, videnskab og institutionsindskrivning danner en ny monumental ikon for offentlige bygninger.

Thorvaldsens Museum er omdrejningspunkt mellem gammel og kommende tid. Den nye offentlighed er at aflæse i bygningen – som dobbelthed i alle semiotiske niveauer: det funktionelle niveau, det konstruktive og det formelle – som analytiske lag mellem et overordnet arkitektonisk billede og de grundlæggende samfundsmæssige betingelser.

Tiden omkring museets opførelse er bestemt af liberale strømninger – i modstrid med den herskende enevælde og på vej mod den industrielle kapitalisme. I den forstand markerer Thorvaldsens Museum som monument en historisk overgang mellem Råd- og Domhusets *civilisatoriske* hensigt, og Kommunehospitalets *socialiserende*.

En grundlæggende hensigt med museet er herimellem, analytisk set, den dobbelte – at både *idealisere* og *individualisere*. Inden for den nye borgelige

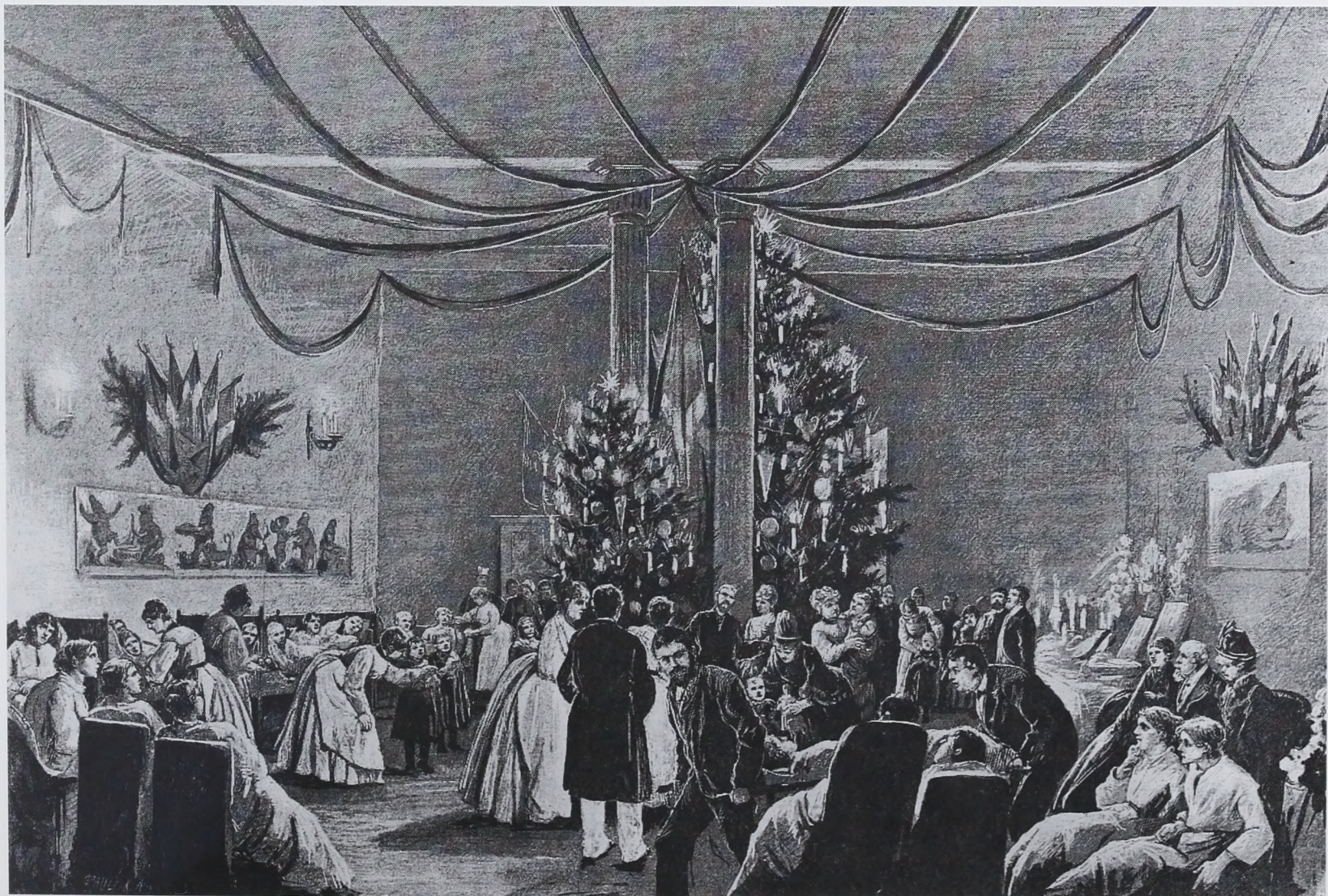
klases ideologiske norm, og aflæselig i skulpturer-
nes æstetik rundt om mesterens grav midt i byg-
ningsanlægget.

På det overordnede billeddannende niveau teg-
ner dobbeltheden af atelier og mausolæum Thor-
valdsens Museums enestående karakter. Som fan-
tasimæssig størrelse et sted mellem arresthusets
manende fængselsarkitektur og hospitalets klo-
sterfløje. (Vilh. Wanscher gør ligefrem opmærksom
på klosterlignende træk i dispositionen af Thor-
valdsens Museum! – med udstillingsatelierne som
celler, Kristussalen som kapel og Forhallen som
refektorium.)

Paradigmerne er velkendte, og altså her billeder
på hhv. individets arbejdsmæssige frihed, *atelier'et*,
over for *kachottens* ufrihed; og på *mausolæets* indivi-
duelle døds kult over for *klostrets* anonyme hellig-
hed.

Hospitalets klostermæssige kønsadskillelse er
et funktionelt svar på borgerskabets nye mulighed
for at blive kirurgisk behandlet (og i uheldigt til-
fælde ligefrem dø) uden for hjemmets fire vægge –
underlagt uniformering, lokal aseptik og hygiejne
oven på den omfattende københavnske koleraepi-
demi i 1853.

FIG. 4. K. Gamborg: *Juleaften
på Kommunehospitalet*. 1887.
Illustreret Tidende.

Ud over Bindsbølls boligblokke for Lægeforeningen blev den funktionelle højre-reaktion på koleraen imidlertid ikke de nødvendige nye kloak- og vandledninger, men et fashionabelt storhospital uden for voldene. Inspireret af Bethania-hospitalet i Berlin og byzantinske klostre i Grækenland, bl.a. Daphne-kloster ved Athen. Og økonomisk set først og fremmest tilgængeligt for de besiddende klasser.

I fortsættelse af den her påbegyndte, vidtløftige københavnske panorering kan museets offentlige kultiveringshensigt med andre ord aflæses mellem Domhusets civilisatoriske tugt-og-forbedring, og på længere sigt hospitalets socialiserende hygiejne.

Denne sidste udbredes siden gennem serien af nye københavnske kommuneskolars brusebade og gymnastik. Den første, derimod, specificeres i moderne fængsler med ydre stilistiske mindelser om det københavnske hospital. Organisatorisk at adskille hospital, fængsel og fattighus var på dette tidspunkt af danmarkshistorien overhovedet et nyt og politisk udgrænsende tiltag.

Fængslerne i Vestre og Vridsløselille kan således ses som et absurd arkitektonisk spejlbillede af Kommunehospitalet. Og rækken af nærmest typiserede kommuneskoler frem mod århundredskiftet som en videre panoptisk offentliggørelse af den opdragelsesproces, de nye samlinger introducerede – foruden Thorvaldsens Museum, Zoologisk Museum (1862) og Universitetsbiblioteket (1861).

FIG. 5. M. G. Bindsbøll:
Kgl. Veterinær- og Landbo-
højskole. 1858. Indgangs-
facaden set fra øst.

FIG. 6. M. G. Bindesbøll: Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. 1858. Vestfacaden set fra haven.

Tilbage står imidlertid, analytisk set, spørgsmålene om, hvilken betydning Thorvaldsens Museum har haft som omdrejningspunkt i opfattelsen af ny teknik og byæstetik.

Vilh. Wanscher skelner i sin oprindelige udgave af *Architeturens Historie* mellem idealerne *massivitet* og *søjlekonstruktion*. Og i netop dette formale paradigmeskift fluktuerer Thorvaldsens Museum historisk.

Arkitekten J. D. Herholdt differentierer i sit Universitetsbibliotek (1857) skarpt mellem forhallen, som en nygotisk bygning helt af tegl, og det lange boglager, som en støbejernskonstruktion omkapslet af tegl.

I Kommunehospitalet få år efter går Chr. Hansen et skridt videre og lader de hule, bærende støbejernssøjler fungere også som rør for varme og ventilation. Selv efter europæiske normer en teknisk bedrift på det tidspunkt. Og igen med de byzantinske mure som en sribet hud uden på *søjleskelettet*. Altså formelt set langt fra de indskårne søjlerum i C. F. Hansens *massive* Råd- og Domhus.

Imellem disse to forskellige historiske fremtrædelsesformer står M. G. Bindesbølls Thorvaldsens Museum da som en blok, men *gennemskåret* af lys

og tilgængelighed. Facadernes hvide dekorationsprofiler går som portåbninger helt til fundament og lader visuelt billedfrisens gobelin om at spærre af ind til atelierbazaren.

De spinkle vinduesrammer danner indefra ingen chatterende overgang mellem murhul og glas. Lyset kastes af hensyn til de udstillede skulpturer direkte ind på væggene, der virker som reflektorer for det høje indfald.

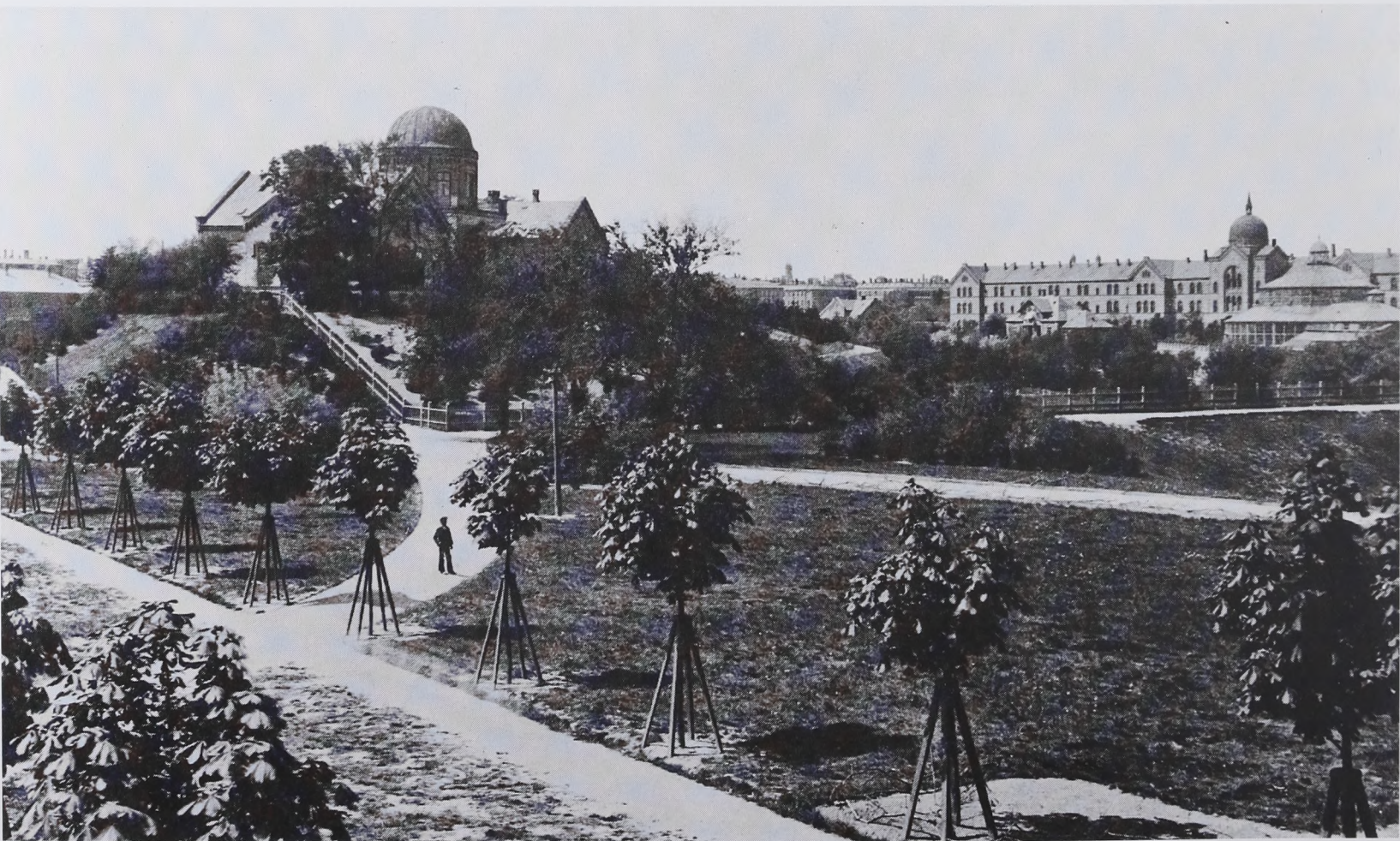
Men de skarptskårne vindueshuller kan også have haft den arkitektoniske hensigt at tilføje bygningen en næsten ruinøs struktur. Bestræbelsen kan tilsvarende ses i samme Bindesbølls Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (1858), hvor især de høje vinduer i auditoriet, der er udformet som et halvt Colosseum, lader murværket træde frem som hverken blok- eller søjlearkitektur, men som råhus eller ruin. (Hvortil kommer de fritstående tykke teglsøjler som rumdannere og espalierbærere i gårdrummet mellem de oprindelige fløje. En højst usædvanlig mellemtung mellem bygningsfront og havearrangement).

Byarkitektonisk danner Thorvaldsens Museum i sin fremtræden overgang mellem flere foregående

FIG. 7. Københavns Råd- og Domhus. 1815. Partiet ved Slutterigade. Fotografi 1908.

FIG. 8. Botanisk Have med Observatoriet (1859-61) t.v. og i baggrunden et af Væksthusene og Kommunehospitalet. Fotografi ca. 1880.

århundreders opfattelse af *bygningsmonumenter som del af bymassivet*, og århundredskiftets Ringstrasse-ideal *de solitære bygningsmonumenter*. I København med Hansens Dom-, Råd- og Arresthus tæt indbygget i det ældre kvarter, og hospitalet frit liggende på det gamle militære demarkationsterræn.

Der er med andre ord omfattende helopfattel-

ser og paradigmeskift på spil i den særprægede bygning Thorvaldsens Museum, som ustandselig udfordrer nye slægter af bygningskunstnere med sin høje arkitektoniske kvalitet. Og provokerer iagttagere eller forskere, som det ligger dér, i *sammenhæng* med, men både mentalt og fysisk *friskåret* af det gamle Christiansborgkompleks – på kanten af Slotsholmen og en ny tids fælles monumenter eller bare offentlige bygninger.

ENGLISH SUMMARY

The Expanding Commonalty. Thorvaldsens Museum as a Focal Point for a Panorama of Copen- hagen's Monumental Buildings

Like public buildings of the time in other European cities, the monumental buildings in Copenhagen from the second half of the 19th century were, semiotically speaking, determined by the political transition from monarchical rule to democracy.

Royal and imperial collections were made available to the public in new, free-standing buildings erected away from the medieval city centre.

In addition to being an architecturally unique building partly connected to the site on which the old Copenhagen Castle stood, Thorvaldsens Museum is a remarkable example of a building form midway between the classical and the modern:

- It has something of the quality of a ruin in the untreated exposition of its walls with their deep holes and niches.

- The columned facade encapsulated in a monumental end wall invites the public inside.

- In its entire architectural concept it is a cross between a studio and a mausoleum, almost monastic in the solution to the plan arrangement, with the Christ Hall, cells and the entrance hall's refectory (as the Danish art historian Vilhelm Wanscher already pointed out early in the century).

Whereas public hospitals, prisons and schools have later had a social objective, Thorvaldsens Museum was conceived with a cultural and educative aim, seeking individualisation and idealisation rather than having an enforced civilising role as had been the case in the hierarchical buildings of earlier periods.